

“EL DESARROLLO DE LA 1ª EDAD DEL HIERRO” (1963) DE J. MALUQUER

ENRIQUETA PONS I BRUN*

Museu d'Arqueologia de Catalunya. Girona

Un nombre important dels treballs de Maluquer que versen sobre el desenvolupament de l'edat del ferro a Catalunya es basen en els treballs de síntesi realitzats pels seus antecessors, especialment de la mà del seu professor i mestre P. Bosch Gimpera i en el descobriment de nous jaciments que es van obtenir abans i després de la guerra civil espanyola. Entre aquests jaciments figuren sempre les necròpolis d'incineració de Can Missert (Terrassa-Vallès) i de Can Bec (Agullana-Alt Empordà), les dimensions de les quals van produir una variada literatura i també van originar per primera vegada l'existència de grups culturals regionals i diferents distribuïts per Catalunya. En aquest moment precís de la redacció de “El desarrollo de la 1ª Edad del Hierro” l'any 1963, aquestes necròpolis d'incineració són utilitzades per referir-se encara a moviments migratoris de caràcter invasióista, malgrat que aquest terme s'anava suavitzant precisament de boca i mà del professor Maluquer.

És una època en què Maluquer se sent molt afectat per una manca de planificació en la investigació arqueològica a la Península i que considerarà un mal endèmic, tot enyorant les bones èpoques d'antany. En realitat la història de l'arqueologia catalana i peninsular de la preguerra es trobava en un nivell internacional, en el qual la figura de Bosch Gimpera competia amb la de Gordon Childe, Dechelette, Montelius, Kimmig, Kraft, etc.

En aquest article es passa d'una etapa “eneolítica” (final del neolític, transició a l'edat dels metalls?) a l'edat del Ferro, aquesta última amb les esmentades invasions indoeuropees. Malgrat la sig-

* Universitat de Barcelona (1968-73). Tesi doctoral dirigida per J. Maluquer i llegida l'11 de maig de 1982.

PYRENAE

Núm. 22-23, any 2000, pàg. 113-115

nificació del terme “eneolític” que mai he utilitzat i que encara menys l'he entès, el que ens vol dir el professor Maluquer és que entre les dues etapes cronològiques, el neolític i l'edat del ferro, tenint en compte la situació precària de coneixements de l'edat del bronze, va haver-hi un gran canvi cultural. Aquest canvi és avui dia valorat i remarcat com un dels grans avenços de l'economia productiva i de la tecnologia de la humanitat. Però nosaltres juguem amb molts més avantatges que els que va tenir el professor Maluquer. El coneixement que ara tenim de l'hàbitat a l'aire lliure a les depressions catalanes i a la vall de l'Ebre era quasi desconegut i quasi tots els arguments procedien de troballes antigues, de coves i de descobertes superficials.

De fet ara seria el moment d'admetre o millor reclamar una nova visió dels processos i canvis culturals que es varen succeir des del Neolític fins a la formació de la Cultura Ibèrica. Les etapes clàssiques en què es classifica el temps: l'edat de la pedra o dels metalls i en aquest últim cas l'edat del coure, del bronze o del ferro, només provoquen confusió i en aquest cas sí que podem dir que no s'ha canviat gaire des de Maluquer, les diferències primordials per establir seqüències, ja les va intuir. El terme “eneolític” ja no s'ensenya a les escoles i tothom sap que l'impacte megalític va tenir lloc en plena etapa neolítica, que la millor fase de desenvolupament de la metal·lúrgia del bronze va ser justament al final de la seva edat assignada i que juntament amb les migracions transpirinenques es varen produir moviments de poblacions procedents de l'interior i del sud peninsular, introduint cadascuna d'aquestes poblacions, les innovacions de l'època com podien ser el ferro, la ceràmica a torn, la construcció de poblats, etc. Prova d'aquestes innovacions és que es van distribuir a les poblacions ibèriques en tot el territori català en plena edat del ferro. Res podrà modificar gaire més sobre els co-

neixements d'evolució històrica de Catalunya; només jaciments o troballes d'excepció podran ajudar-nos a modificar les antigues estructures d'involució i relativitat.

L'etapa "eneolítica", la qual consistia en 6 períodes fins a l'arribada dels Camps d'Urnes, es basava principalment en la presència megalítica, fenomen que dividia Catalunya en dos grans grups: un de megalític que corresponia a la zona de la Catalunya vella i l'altre no megalític a la Catalunya nova. L'edat del bronze només era conegut per la presència d'una ceràmica feta a mà de petit o mitjà format i amb una nansa amb apèndix de botó. Així com passa ara, els objectes de bronze, que caracteritzarien l'edat del bronze, destacaven per la seva escassetat i no serà fins a l'etapa final i quasi en contacte amb les primeres introduccions d'objectes de ferro, en què tot Catalunya gaudirà d'una expansió extraordinària d'objectes de bronze quantitativament i qualitativa.

Tots aquells jaciments que estan relacionats amb els moviments migratoris i que se situen entre el 1100 i 650 aC, migracions que van existir per raons de subsistència o per recerca de nous territoris a explorar, ja des de l'any 1972 Guilaine els situa en l'etapa final de l'edat del Bronze per la senzilla raó que el metall ferro és encara inexistent almenys al sud de França i per empatia a la Catalunya costanera i pirinenca. Els coneixements que ara tenim de l'edat del bronze i la seva evolució, tot i ser més abundants, no encaixen en realitat amb el gran canvi que va suposar l'entrada de les noves poblacions migratòries i per això una mica més tard que Guilaine, als voltants dels anys 80, en tots els treballs referents a aquest tema, la fase final de l'edat del bronze l'entenen com un procés de transició de l'edat del bronze a la del ferro. En molts llocs de Catalunya es passa de l'habitable en cova o de petites cabanes neolítiques als poblats construïts amb pedra i tovots, d'una agricultura incipient amb estris de pedra a una agricultura que utilitza l'arada lleugera, d'una societat de compartiment a una de clientelisme, conjuntament amb la descoberta del ferro i la ceràmica al torn, la creació d'oficis lliures i l'existència d'un comerç a llarga distància.

La necessitat que el territori català i fins i tot peninsular fos un tot uniforme era una conseqüència ideològica de l'etapa de la postguerra, i tots els descobriments tecnològics i econòmics eren aprofitats per a qualsevol tema que indiqués evolució, reforma, unió, país i si venia d'Europa molt millor. Les ceràmiques amb apèndix de botó procedien de l'altre cantó dels Pirineus i del nord d'Ità-

lia, les destrals de revora de bronze tenien el centre de difusió a la zona dels llacs suïssos, les ceràmiques decorades amb acanalats eren portades pels pobles migratoris d'Europa central. La ceràmica i els objectes de metall (entenen noves tècniques i invencions) eren elements utilitzats per unificar una part del territori peninsular, encara que en aquest cas coincidia amb la unificació estricta de les poblacions pirinenques des del País Basc fins a Catalunya. Aquests moviments migratoris evolucionistes van traspasar l'Ebre i van arribar fins a la Meseta.

Les migracions transpirinenques, que per a alguns autors van suposar una obsessió de caràcter invasió i racial (invasió ària, celta o indoeuropea i més tard hallstàtica), representaren en el cas del professor Maluquer com el mateix procés d'homogeneïtzació, iniciat primer pels pobles portadors de ceràmiques d'apèndix de botó o destrals de revora i per acabar amb la unificació cultural dels pobles incineradors. Al llarg del treball Maluquer utilitza per al mateix fenomen migratori els termes d'invasió, d'infiltració o d'assimilació fàcil de caràcter benèvol i que va ser beneficiós per al desenvolupament cultural del territori català.

En aquest article Maluquer fuig d'estudi diverses vegades, per comentar que els seus antecessors van establir síntesis bones gràcies als pocs coneixements arqueològics i a l'embranchida que es va endegar amb la investigació. Enyora aquelles èpoques en què es van poder realitzar treballs d'investigació amb P. Bosch Gimpera al capdavant, a qui ha considerat el pioner de l'arqueologia catalana. En aquella època anterior es varen portar a terme treballs de prospecció a l'Empordà, al Pallars, al Baix Aragó dirigides per Bosch Gimpera conjuntament amb Pericot, Pallarès, etc. i amb la col·laboració de l'Institut d'Estudis Catalans, en aquest cas en les prospeccions de l'Urgell-Segre especialment. Tots nosaltres hem hagut de recórrer als Anuaris de l'IEC per a qualsevol estudi iniciàtic de l'edat del ferro. A excepció de les noves troballes que es realitzen per atzar (obres de carretera, camps de golf, urbanitzacions, creació de grans àrees) on l'aixecament d'extensions grans de terreny provoca descobriments de jaciments desconeguts, la veritat és que totes les tesines o tesis que s'han realitzat sobre l'edat del ferro entre els anys 1965 i 1990 tenien una base fonamentada en l'IEC i en els treballs de Bosch Gimpera i de retop del professor Maluquer.

Els primers treballs d'interpretació de les necròpolis de l'Empordà (Agullana, Espolla, Punta del Pi) i del Vallès (Terrassa, Pallejà) les va fer P.

Bosh Gimpera l'any 1932 i Maluquer les va perfeccionar i ampliar en la seva tesi doctoral, que trobem resumida en un treball a la revista *Ampurias* l'any 1946-1947. D'aquesta síntesi la veritat és que ens en vàrem beneficiar molts alumnes per establir les nostres tesis doctorals, cosa que per a mi va ser l'eina que indirectament més em va apropar i em va fer respectar el doctor Maluquer com al meu mestre. Va ser però una tasca feixuga i detectivesca, qualitats ambdues que han servit molt per a una formació professional sense escola. A molts i a

moltes ens va arribar a apassionar la figura i la investigació de Bosch Gimpera explicada pel professor Maluquer, però que ell mateix no va traspasar a alguns de nosaltres, malgrat una diferència generacional gran i malgrat que en la nostra època universitària algunes dones no eren admeses en els clubs arqueològics. A mi m'hagués agradat més compartir un mestre no tan apassionat i una mica més pedagògic, per poder transmetre a les generacions futures el que va representar l'Escola de l'Arqueologia Catalana en el nostre aprenentatge.

BIBLIOGRAFIA

- P. BOSCH GIMPERA (1932), *Etnología de la Península Ibérica*.
- J. MALUQUER DE MOTES (1946), "Las culturas Hallstáticas en Cataluña", *Ampurias* VII-VIII, Barcelona.
- J. GUILAINE (1972), *L'Age du Bronze en Languedoc Occidental, Roussillon, Ariège*, Mémoires de la

Société Préhistorique Française 9, Éditions Klincksieck, Paris.

- E. PONS (1984), *L'Empordà de l'edat del bronze a la del ferro*, Centre d'Investigacions Arqueològiques de Girona, Sèrie Monogràfica 4, Girona.